

170 Ἀπόσπ. 23, Κλήμης, Στρωμ. V, 109, 1:

εἷς θεός, ἐν τε θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισι μέγιστος,
οὔτι δέμας θνητοῖσιν ὁμοίος οὐδὲ νόημα.

Ἔνας θεός, ὁ μέγιστος ἀνάμεσα στοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καθόλου ὁμοίος μὲ τοὺς θνητοὺς στὸ σῶμα ἢ στὸ πνεῦμα.

184 Ἰππόλυτος, Ἔλ. I, 14, 5: ὁ δὲ Ξενοφάνης μίξιν τῆς γῆς πρὸς τὴν θάλασσαν γίνεσθαι δοκεῖ καὶ τῷ χρόνῳ ὑπὸ τοῦ ὕγρου λύεσθαι, φάσκων τοιαύτας ἔχειν ἀποδείξεις, ὅτι ἐν μέσῃ γῆ καὶ ὄρεσιν εὐρίσκονται κόγχαι, καὶ ἐν Συρακούσαις δὲ ἐν ταῖς λατομίαις λέγει εὐρηθῆναι τύπον ἰχθύος καὶ φυκῶν [Gomperz: στὰ χειρόγραφα: φωκῶν], ἐν δὲ Πάρῳ τύπον δάφνης ἐν τῷ βάθει τοῦ λίθου, ἐν δὲ Μελίτῃ πλάκας συμπαγῶν τῶν θαλασσίων. (6) ταῦτα δὲ φησι γενέσθαι ὅτε πάντα ἐπηλώθησαν πάλαι, τὸν δὲ τύπον ἐν τῷ πηλῷ ξηρανθῆναι. ἀναιρεῖσθαι δὲ τοὺς ἀνθρώπους πάντας ὅταν ἡ γῆ κατενεχθεῖσα εἰς τὴν θάλασσαν πηλὸς γένηται,

εἶτα πάλιν ἄρχεσθαι τῆς γενέσεως, καὶ ταύτην πᾶσι τοῖς κόσμοις γίνεσθαι καταβολήν [H. Lloyd-Jones: στὰ χειρόγραφα καταβάλλειν, ἐνῶ ὁ Diels διορθώνει σὲ μεταβολήν].

Ὁ Ξενοφάνης θεωρεῖ ὅτι γίνεται ἓνα μείγμα τῆς γῆς μὲ τὴ θάλασσα καὶ ὅτι μὲ τὸν καιρὸ ἡ γῆ διαλύεται ἀπὸ τὸ ὕγρὸ στοιχεῖο. Λέει ὅτι ἔχει τέτοιου εἶδους ἀποδείξεις: στὴν ἐνδοχώρα καὶ στὰ βουνὰ βρῖσκει κανεῖς κοχύλια, καὶ στὰ λατομεῖα τῶν Συρακουσῶν λέει ὅτι βρέθηκε τὸ ἀποτύπωμα ἐνὸς ψαριοῦ καὶ φυκιῶν, ἐνῶ στὴν Πάρο βρέθηκε στὸ βάθος τῆς πέτρας τὸ ἀποτύπωμα ἐνὸς φύλλου δάφνης καὶ στὴ Μάλτα πλάκες μὲ ὕλων τῶν εἰδῶν θαλάσσιους ὄργανισμούς. Αὐτά, λέει, δημιουργήθηκαν ὅταν πρὶν ἀπὸ πολὺ καιρὸ ὅλα ἦταν σκεπασμένα μὲ λάσπη καὶ τὸ ἀποτύπωμα ξεράθηκε στὴ λάσπη. Ἡ ἀνθρωπότητα ἀφανίζεται ὅποτε ἡ γῆ μεταφέρεται στὴ θάλασσα καὶ γίνεται λάσπη· κατόπιν ἡ διαδικασία τῆς γένεσης ξαναρχίζει, καὶ αὐτὴ τὴν καταβολὴ ἔχουν ὅλοι οἱ κόσμοι.

186 Ἀπόσπ. 34, Σέξτος, Πρὸς μαθηματικούς VII, 49 καὶ 110, πρβ. Πλούταρχος, Πῶς δεῖ τὸν νέον τῶν ποιημάτων ἀκούειν 2, 17 e:

καὶ τὸ μὲν οὖν σαφὲς οὔτις ἀνὴρ ἴδεν οὐδέ τις ἔσται
εἰδὼς ἀμφὶ θεῶν τε καὶ ἄσσα λέγω περὶ πάντων·
εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα τύχοι τετελεσμένον εἰπῶν,
αὐτὸς ὅμως οὐκ οἶδε· δόκος δ' ἐπὶ πᾶσι τέτυκται.

Κανένας ἄνθρωπος δὲν ξέρει, οὔτε θὰ μάθει ποτέ, τὴν ἀλήθεια γιὰ τοὺς θεοὺς καὶ γιὰ τὰ ὅσα λέω· γιατί ἀκόμα κι ἂν κατὰ τύχη κάποιος εἶπε τὴν πλήρη ἀλήθεια, δὲν τὸ ξέρει· γιὰ ὅλα τὰ πράγματα ὑπάρχουν μόνο γινῶμες.

187 Ἀπόσπ. 35, Πλούταρχος, Συμποσιακὰ ζητήματα IX, 7, 746 b:

ταῦτα δεδοξάσθω μὲν εἰκότα τοῖς ἐτύμοισι...

Ἄς θεωρηθεῖ ὅτι αὐτὰ τὰ πράγματα μοιάζουν μὲ τὴν ἀλήθεια...

188 Ἀπόσπ. 18, Στοβαῖος, Ἀνθ. I, 8, 2:

οὔτοι ἀπ' ἀρχῆς πάντα θεοὶ θνητοῖσ' ὑπέδειξαν,
ἀλλὰ χρόνῳ ζητοῦντες ἐφευρίσκουσιν ἄμεινον.

Οἱ θεοὶ δὲν τὰ φανέρωσαν ὅλα ἐξαρχῆς στοὺς ἀνθρώπους· ἀλλὰ ψάχνοντας οἱ ἄνθρωποι βρῖσκουν μὲ τὸν καιρὸ τὸ καλύτερο.

189 Ἀπόσπ. 38, Ἡρωδιανός, Περὶ μονήρους λέξεως 41, 5:

εἰ μὴ χλωρὸν ἔφρυνε θεὸς μέλι, πολλὸν ἔφασκον
γλύσσονα σῦκα πέλεσθαι.

Ἄν ὁ θεὸς δὲν εἶχε φτιάξει τὸ κεχριμπαρένιο μέλι, οἱ ἄνθρωποι θὰ θεωροῦσαν τὰ σῦκα πολὺ πιὸ γλυκά.

291 Ἀπόσπ. 2, Πρόκλος, εἰς Τίμαιον I, 345, 18· Σιμπλίκιος, εἰς Φυσικά 116, 28 (στίχοι 3-8):

εἰ δ' αἴγ' ἐγὼν ἐρέω, κόμισαι δὲ σὺ μῦθον ἀκούσας,
 αἴπερ ὁδοὶ μῶναι διζήσιός εἰσι νοῆσαι·
 ἢ μὲν ὅπως ἔστιν τε καὶ ὥς οὐκ ἔστι μὴ εἶναι,
 5 πειθοῦς ἔστι κέλευθος (Ἀληθείη γὰρ ὀπηδεῖ),
 ἢ δ' ὥς οὐκ ἔστιν τε καὶ ὥς χρεῶν ἔστι μὴ εἶναι,
 τὴν δὴ τοι φράζω παναπενθεῖα ἔμμεν ἀταρόν·
 οὔτε γὰρ ἂν γνοίης τό γε μὴ ἔδῃ (οὐ γὰρ ἀνυστόν)
 οὔτε φράσαις.

Ἔλα τώρα καὶ θὰ σοῦ πῶ (κι ἐστὶ μετᾶφερέ το)
 ποιοὶ εἶναι οἱ μόνοι δρόμοι ποὺ θὰ μπορούσε ἡ ἔρευνα νὰ πάρει.
 Ὁ ἕνας, ὅτι ἕνα πράγμα εἶναι καὶ δὲν μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι,
 5 εἶναι τὸ μονοπάτι τῆς Πειθῶς (γιατὶ αὐτὴ συνοδεύει τὴν Ἀλήθεια),
 ὁ ἄλλος, ὅτι δὲν εἶναι κι εἶναι ἀναγκαῖο νὰ μὴν εἶναι,
 αὐτὸς σοῦ λέω πῶς εἶναι ἕνα στρατὶ ὀλωσδιόλου ἀδιόρατο·
 γιατί δὲν μπορεῖς νὰ μάθεις τί δὲν εἶναι, αὐτὸ εἶν' ἀδύνατο,
 οὔτε νὰ τὸ δείξεις δὲν μπορεῖς.

293 Ἀπόσπ. 6, Σιμπλίκιος, εἰς Φυσικά 86, 27-28· 117, 4-13:

χρῆ τὸ λέγειν τε νοεῖν τ' ἐδὼν ἔμμεναι· ἔστι γὰρ εἶναι,
 μηδὲν δ' οὐκ ἔστιν· τὰ σ' ἐγὼ φράζεσθαι ἄνωγα.
 πρώτης γὰρ σ' ἀφ' ὁδοῦ ταύτης διζήσιος (εἶργω),
 5 αὐτὰρ ἔπειτ' ἀπὸ τῆς, ἣν δὴ βροτοὶ εἰδότες οὐδὲν
 πλάττονται, δίκρανοι· ἀμηχανίη γὰρ ἐν αὐτῶν
 στήθεσιν ἰθύνει πλακτὸν νόον· οἱ δὲ φοροῦνται
 κωφοὶ ὁμῶς τυφλοὶ τε, τεθηπότες, ἄκροια φύλα,
 οἷς τὸ πέλειν τε καὶ οὐκ εἶναι ταῦτόν νενόμισται
 κοῦ ταῦτόν, πάντων δὲ παλίντροπός ἔστι κέλευθος.

Ὅ,τι λέγεται καὶ νοεῖται πρέπει ἀναγκαῖα νὰ εἶναι· γιατί ὑπάρχει μόνο τὸ εἶναι,
 τὸ μηδὲν δὲν ὑπάρχει. Τοῦτο κάτσε καὶ σκέψου το,
 γιατί εἶν' αὐτὸς ὁ πρῶτος τῆς ἔρευνας ὁ δρόμος ἀπ' ὅπου σ' ἀποτρέπω,
 5 καὶ ὁ δεῦτερος ἐκεῖνος ποὺ βολοδέρνουν οἱ ἀνίδεοι θνητοί,
 διχασμένοι· γιατί ἡ ἀμηχανία κυβερνάει τὴ σκέψη τὴν πλανόβια
 μὲς στὰ στήθια τους, καὶ αὐτοὶ ὅλο παραδέρνουν,
 κωφοὶ καὶ τυφλοὶ συνάμα, σαστισμένοι, μπουλούκια δίχως κρίση,
 ποὺ νομίζουν πῶς τὸ εἶναι καὶ τὸ μὴ εἶναι εἶναι τὸ ἴδιο
 καὶ ὄχι τὸ ἴδιο, καὶ ὁ δρόμος τους τοὺς φέρνει ὀλοένα πίσω.

294 Ἀπόσπ. 7, Πλάτων, Σοφιστής 242 a (στίχοι 1-2)· Σέξτος, Πρὸς μαθη-
 ματικούς VII, 114 (στίχοι 2-6):

οὐ γὰρ μήποτε τοῦτο δαμῆ εἶναι μὴ ἐόντα·
 ἀλλὰ σὺ τῆσδ' ἀφ' ὁδοῦ διζήσιος εἶργε νόημα
 μηδὲ σ' ἔθος πολύπειρον ὁδὸν κατὰ τήνδε βιάσθω
 5 νομῶν ἄσκοπον ὄμμα καὶ ἠχῆσσαν ἀκουήν
 καὶ γλῶσσαν, κοῖναι δὲ λόγῳ πολύδηριν ἔλεγχον
 ἐξ ἐμέθεν ὀηθέντα.

Γιατὶ ποτὲ δὲν μπορεῖ ν' ἀποδειχθεῖ μὲ τὸ στανιὸ πῶς τὸ μὴ ὄν εἶναι,
 ἀλλὰ ἐσένα ἡ σκέψη σου πρέπει αὐτὸν τὸ δρόμο ν' ἀποφύγει,
 καὶ μὴν ἀφήσεις τὴ συνήθεια ποὺ βγῆκε ἀπ' τὴν πείρα τὴν πολλὴ σ' αὐτόν
 τὸ δρόμο νὰ σὲ σπρώξει,
 5 κἀνοντάς σε νὰ βλέπεις μὲ μάτι ἀπρόσεκτο ἢ ν' ἀκοῦς καὶ νὰ βγάζεις
 ἤχους ἀσυνάρτητους· κρίνε μὲ τὴ λογικὴ τὴν πολεμικὴ
 ποὺ ἄσκησα.

194 Ἀπόσπ. 1, Σέξτος, Πρὸς μαθηματικούς VII, 132: τοῦ δὲ λόγου τοῦδ' ἐόντος αἰεὶ ἀξύνετοι γίνονται ἄνθρωποι καὶ πρόσθεν ἢ ἀκοῦσαι καὶ ἀκούσαντες τὸ πρῶτον γινομένων γὰρ πάντων κατὰ τὸν λόγον τόνδε ἀπειροῖσιν εἰκόσασιν, πειρώμενοι καὶ ἐπέων καὶ ἔργων τοιούτων ὁμοίων ἐγὼ διηγεῦμαι κατὰ φύσιν διαίρων ἕκαστον καὶ φράζων ὅπως ἔχει· τοὺς δὲ ἄλλους ἀνθρώπους λανθάνει ὁκόσα ἐγερθέντες ποιοῦσιν ὁκώσπερ ὁκόσα εὐδοντες ἐπιλανθάνονται.

Τὸ Λόγο, πὸ εἶναι ὅπως τὸν περιγράφω, ποτὲ δὲν τὸν καταλαβαίνουν οἱ ἄνθρωποι, οὔτε πρὶν τὸν ἀκούσῃ οὔτε κατόπιν. Γιατί, παρόλο πὸ ὅλα συμβαίνουν σύμφωνα μὲ αὐτὸν τὸ Λόγο, οἱ ἄνθρωποι μοιάζουν μὲ ἐκείνους πὸ δὲν ἔχουν καθόλου πείρα, ἀκόμα καὶ ἂν γνωρίζουν ἀπὸ τὴν πείρα τοὺς τέτοια λόγια καὶ ἔργα ὅπως αὐτὰ γιὰ τὰ ὅποια μιλάω, ὅταν ξεχωρίζω καθετὶ ἀνάλογα μὲ τὴ φύση του καὶ ἐξηγῶ πῶς εἶναι· ὅμως ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους διαφεύγουν τὰ ὅσα κάνουν ἀφοῦ ξεπνήσουν, ὅπως ἀκριβῶς ξεγνοῦν καὶ τὰ ὅσα κάνουν ὅταν κοιμοῦνται.

195 Ἀπόσπ. 2, Σέξτος, Πρὸς μαθηματικούς VII, 133: διὸ δεῖ ἐπεσθαι τῷ (ξυνῶ) τοῦ λόγου δ' ἐόντος ξυνοῦ ζῶουσιν οἱ πολλοὶ ὡς ἰδίων ἔχοντες φρόνησιν.¹³⁴

Γι' αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ἀκολουθοῦμε τὸ κοινὸ· ἀλλὰ, παρόλο πὸ ὁ Λόγος εἶναι κοινός, οἱ πολλοὶ ζοῦν σὰν νὰ εἶχαν δική τους ἀντίληψη.

ἩΡΑΚΛΕΙΤΟΣ

214 Ἀπόσπ. 12, Ἄρειος Δίδυμος, σύμφωνα μὲ τὸν Εὐσέβιο, *Ε.Π.* XV, 20. + ἀπόσπ. 91, Πλούταρχος, *Περὶ τοῦ ΕΙ τοῦ ἐν Δελφοῖς* 18, 392 b: ποταμοῖσι τοῖσιν αὐτοῖσιν ἐμβαίνουσιν ἕτερα καὶ ἕτερα ὕδατα ἐπιρροεῖ (= ἀπόσπ. 12).¹⁴⁵ ...σκίδνησι καὶ... συνάγει... συνίσταται καὶ ἀπολείπει... πρόσεισι καὶ ἄπεισι (= ἀπόσπ. 91).

Διαφορετικὰ νερά βρέχουν αὐτοὺς πὸ μπαίνουν στὰ ἴδια ποτάμια... Σκορπίζονται καὶ... μαζεύονται... σμίγουν καὶ χωρίζουν... ζυγώνουν καὶ ξεμακραίνουν.

215, Πλάτων, *Κρατύλος* 402 a: λέγει πὸν Ἡράκλειτος ὅτι πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει, καὶ ποταμοῦ ῥοῆ ἀπεικάζων τὰ ὄντα λέγει ὡς δις ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης. [Ὁ Ἡράκλειτος λέει κάπου ὅτι τὰ πάντα προχωροῦν καὶ τίποτα δὲν μένει ἀμετακίνητο, καί, παρομοιάζοντας τὰ πράγματα μὲ τὴ ροὴ ἑνὸς ποταμοῦ, λέει ὅτι δὲν μπορεῖς νὰ μπεῖς δύο φορές στὸ ἴδιο ποτάμι.]

216, Ἀριστοτέλης, *Φυσ.* Θ 3, 253 b 9: καὶ φασὶ τινες κινεῖσθαι τῶν ὄντων οὐ τὰ μὲν τὰ δ' οὐ, ἀλλὰ πάντα καὶ αἰεὶ, ἀλλὰ λανθάνειν τοῦτο τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν. [Καὶ μερικοὶ λένε ὅχι ὅτι μερικά πράγματα κινοῦνται καὶ ἄλλα ὄχι, ἀλλὰ ὅτι ὅλα τὰ πράγματα κινοῦνται αἰώνια, μόνο πὸ αὐτὸ διαφεύγει ἀπὸ τὴν ἀντίληψή μας.]

234 Σέξτος, Πρὸς μαθηματικούς VII, 129 (DK 22 a 16): τοῦτο οὖν τὸν θεῖον λόγον καθ' Ἡράκλειτον δι' ἀναπνοῆς σπάσαντες νοεροὶ γινόμεθα, καὶ ἐν μὲν ὕπνοις ληθαῖοι, κατὰ δὲ ἐγερσιν πάλιν ἐμφρονες· ἐν γὰρ τοῖς ὕπνοις μυσάντων τῶν αἰσθητικῶν πόρων χωρίζεται τῆς πρὸς τὸ περιέχον συμφυῖας ὁ ἐν ἡμῖν νοῦς, μόνης τῆς κατὰ ἀναπνοὴν προσφύσεως σφωζομένης οἰοεὶ τινος ῥίξης, χωρισθεὶς τε ἀποβάλλει ἢν πρότερον εἶχε μνημονικὴν δύναμιν. (130) ἐν δὲ ἐγρηγόρσει πάλιν διὰ τῶν αἰσθητικῶν πόρων ὡσπερ διὰ τινων θυρίδων προκύψας καὶ τῷ περιέχοντι συμβαλὼν λογικὴν ἐνδύεται δύναμιν...

Σύμφωνα μὲ τὸν Ἡράκλειτο, ἀποκοτοῦμε τὴ νόσή μας εἰσπνέοντας αὐτὸν τὸν θεῖο λόγο. Ὄταν κοιμόμαστε τὰ ξεγνοῦμε ὅλα, ἀλλὰ ὅταν ξυπνοῦμε ξαναγινόμαστε νουεχεῖς. Γιατί στὸν ὕπνο, ὅταν κλείνουν οἱ πόροι τῶν αἰσθήσεων, ὁ νοῦς μας χάνει τὴν ἐπαφή του μὲ τὸ περιβάλλον, καὶ ἡ μόνη ἐπαφή πὸ διατηρεῖται, σὰν ἕνα εἶδος ρίζας, εἶναι μὲ τὴν ἀναπνοή· ξεκομμένος τότε ὁ νοῦς μας ἀπὸ τὸ περιβάλλον, χάνει τὴ μνημονικὴ του δύναμη. Ἀλλὰ στὴν κατάστασι τῆς ἐγρηγόρησης κοιτάζει πάλι πρὸς τὰ ἔξω μέσα ἀπὸ τοὺς πόρους τῶν αἰσθήσεων, σὰν νὰ κοιτάζει ἀπὸ ἕνα παράθυρο, καὶ σμίγοντας μὲ τὸ περιβάλλον ξαναγίνεται τὴ δύναμη τοῦ λογικοῦ του...

246 Ἀπόσπ. 101, Πλούταρχος, Πρὸς Κολώτην 20, 1118 c: ἐδιησάμην ἐμεωντόν.

Ἐρεῦνησα τὸν ἑαυτὸ μου.

ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ

548 Ἀριστοτέλης, *Μετ.* Γ 5, 1009 b 7: ἔτι δὲ καὶ πολλοῖς ζώων ὑγαινοῦσι τὰναντία περὶ τῶν αὐτῶν φαίνεσθαι καὶ ἡμῖν, καὶ αὐτῶ δὲ ἐκάστω πρὸς αὐτὸν οὐ ταῦτά κατὰ τὴν αἴσθησιν αἰεὶ δοκεῖν. ποῖα οὖν τούτων ἀληθῆ ἢ ψευδῆ, ἄδηλον· οὐθὲν γὰρ μᾶλλον τάδε ἢ τάδε ἀληθῆ, ἀλλ' ὁμοίως. διὸ Δημόκριτός γέ φησιν ἥτοι οὐθὲν εἶναι ἀληθές ἢ ἡμῖν γ' ἄδηλον.

Ἐπιπλέον, σὲ πολλὰ ὑγιῆ ζῶα τὰ ἴδια πράγματα φαίνονται ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι σ' ἐμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἓνας ἄνθρωπος δὲν αἰσθάνεται πάντα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο τὰ πράγματα. Εἶναι λοιπὸν ἄγνωστο ποῖα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ καὶ ποῖα ψεύτικα, γιατί τὰ μὲν δὲν εἶναι περισσότερο ἀληθινὰ ἀπὸ τὰ δέ, παρὰ ἐξίσου. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Δημόκριτος λέει ὅτι ἢ τίποτα δὲν εἶναι ἀληθινὸ ἢ εἶναι ἀφανές σ' ἐμᾶς.

549 Δημόκριτος, ἀπόσπ. 9, Σέξτος, *Πρὸς μαθηματικούς* VII, 135: Δημόκριτος δὲ ὅτε μὲν ἀναιρεῖ τὰ φαινόμενα ταῖς αἰσθήσεσι καὶ τούτων λέγει μηδὲν φαίνεσθαι κατ' ἀλήθειαν, ἀλλὰ μόνον κατὰ δόξαν, ἀληθές δὲ ἐν τοῖς οὖσιν ὑπάρχειν τὸ ἀτόμους εἶναι καὶ κενόν· («νόμω») γὰρ φησι «γλυκύ, [καὶ] νόμω πικρόν, νόμω θεομόν, νόμω ψυχρόν, νόμω χροιή, ἔτεῃ δὲ ἄτομα καὶ κενόν».

Ὁ Δημόκριτος ἀναιρεῖ μερικὲς φορὲς αὐτὰ πού φαίνονται στὶς αἰσθήσεις καὶ λέει ὅτι κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἀλήθεια, παρὰ μόνον στὴ φαντασία τῶν ἀνθρώπων. Ὅπως λέει ἐπὶ λέξει, «συμβατικά ὑπάρχει τὸ γλυκό, συμβατικά τὸ πικρό, συμβατικά τὸ θερμό, συμβατικά τὸ ψυχρό, συμβατικά τὸ χρώμα· στὴν πραγματικότητα ὑπάρχουν μόνον τὰ ἄτομα καὶ τὸ κενόν».

550 Δημόκριτος, ἀπόσπ. 10 καὶ 6-8, Σέξτος, *Πρὸς μαθηματικούς* VII, 136 (συνεχίζεται στὸ 553): καὶ πάλιν φησὶν (ἀπόσπ. 10) «ἐτεῖ μὲν νυν ὅτι οἶον ἕκαστον ἔστιν (ἢ) οὐκ ἔστιν οὐ συνίμεν, πολλαχῆ, δεδήλωται». ἐν δὲ τῷ *Περὶ ἰδεῶν* (ἀπόσπ. 6): «γιγνώσκων τε χρῆ, φησὶν, ἄνθρωπον τῷδε τῷ κανόνι, ὅτι ἐτεῖς ἀπήλλακται». καὶ πάλιν (ἀπόσπ. 7): «δηλοῖ μὲν δὴ καὶ οὗτος ὁ λόγος, ὅτι ἐτεῖ οὐδὲν ἴσμεν περὶ οὐδενός, ἀλλ' ἐπιρροσμή ἐκάστοισιν ἢ δόξισι». καὶ ἔτι (ἀπόσπ. 8): «καίτοι δηλὸν ἔσται, ὅτι ἐτεῖ οἶον ἕκαστον γινώσκων ἐν ἀπόρῳ ἔστί».

Καὶ πάλι λέει (ἀπόσπ. 10): «Ἐγινε λοιπὸν φανερὸ μὲ πολλοὺς τρόπους ὅτι στὴν πραγματικότητα δὲν συλλαμβάνουμε πῶς εἶναι ἢ δὲν εἶναι τὸ κάθε πράγμα». Καὶ στὸ *Περὶ ἰδεῶν* (ἀπόσπ. 6): «Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ μάθει ἀπὸ αὐτὸν τὸν κανόνα ὅτι εἶναι χωρισμένος ἀπὸ τὴν πραγματικότητα». Καὶ πάλι (ἀπόσπ. 7): «Καὶ αὐτὸ ἐπίσης τὸ ἐπιχείρημα δείχνει ὅτι στὴν πραγματικότητα δὲν ξέρουμε τίποτα γιὰ κανένα πράγμα, ἀλλὰ γιὰ τὸν καθένα μας ὑπάρχει μιὰ ἀναπλάσμενη μορφή του: ἢ πίστη». Καὶ ἀκόμα (ἀπόσπ. 8): «Ὡστόσο, θὰ πρέπει νὰ εἶναι φανερὸ ὅτι εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ μάθουμε πῶς εἶναι στὴν πραγματικότητα τὸ κάθε πράγμα».

552 Δημόκριτος, ἀπόσπ. 125, Γαληνός, *Περὶ τῆς ἰατρικῆς ἐμπειρίας* σ. 113 Walzer: τάλαινα φρήν, παρ' ἡμέων λαβοῦσα τὰς πίστεις ἡμέας καταβάλλεις; πτώμά τοι τὸ κατάβλημα.

Ἄθλιε νοῦ, ἀφοῦ πῆρες τίς βεβαιότητές σου ἀπὸ μᾶς (δηλαδή τίς αἰσθήσεις) μᾶς ἀπορρίπτεις; Ἡ ἀπόρριψή μας εἶναι ἢ κατάρρευσής σου.

553 Δημόκριτος, ἀπόσπ. 9, Σέξτος, *Πρὸς μαθηματικούς* VII, 136 (μετὰ τὸ 549): ἐν δὲ τοῖς Κρατυνηρίοις, καίπερ ὑπεσχημένος ταῖς αἰσθήσεσι τὸ κράτος τῆς πίστεως ἀναθεῖναι, οὐδὲν ἤττον εὐρίσκειται τούτων καταδικάζων. φησὶ γὰρ «ἡμεῖς δὲ τῷ μὲν ἐόντι οὐδὲν ἀτρεκέδες συνίμεν, μεταπίπτον δὲ κατὰ τε σώματος διαθήκην καὶ τῶν ἐπεισιόντων καὶ τῶν ἀντιστηριζόντων».

Στὰ Κρατυνηρία (= Ἀποδεικτικά στοιχεῖα), ἂν καὶ εἶχε ὑποσχεθεῖ νὰ ἀποδώσει στὶς αἰσθήσεις τὸ κύρος τῆς βεβαιότητος, ἴσα ἴσα βρῖσκειται νὰ τις καταδικάζει, γιατί λέει: «Ἄλλὰ ἐμεῖς στὴν πραγματικότητα δὲν συλλαμβάνουμε τίποτα τὸ βέβαιο, παρὰ μόνον κάτι πού ἀλλάζει ἀνάλογα μὲ τὴν κατάσταση τοῦ σώματος καὶ τῶν πραγμάτων πού μπαίνουν μέσα του καὶ ἀσκοῦν πίεση πάνω του».

ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ (συνέχεια)

554 Δημόκριτος, απόσπ. 11, Σέξτος, Πρὸς μαθηματικούς VII, 138 (μετὰ τὸ 550): ἐν δὲ τοῖς Κανόσι δύο φησὶν εἶναι γνώσεις· τὴν μὲν διὰ τῶν αἰσθήσεων τὴν δὲ διὰ τῆς διανοίας, ὧν τὴν μὲν διὰ τῆς διανοίας γνησίην καλεῖ προσματωρῶν αὐτῇ τὸ πιστὸν εἰς ἀληθείας κρίσιν, τὴν δὲ διὰ τῶν αἰσθήσεων σκοτίην ὀνομάζει ἀφαιρούμενος αὐτῆς τὸ πρὸς διάγνωσιν τοῦ ἀληθοῦς ἀπλανές. λέγει δὲ κατὰ λέξιν «γνώμης δὲ δύο εἰσὶν ἰδέαι, ἡ μὲν γνησίη, ἡ δὲ σκοτίη· καὶ σκοτίης μὲν τάδε σύμπαντα, ὄψις, ἀκοή, ὀσμὴ, γεῦσις, ψαῦσις. ἡ δὲ γνησίη, ἀποκεκριμένη δὲ ταύτης.» εἶτα προκρίνων τῆς σκοτίης τὴν γνησίην ἐπιφέρει λέγων· «ὅταν ἡ σκοτίη μηκέτι δύνηται μήτε ὄρῃ ἐπ' ἔλαττον μήτε ἀκούειν μήτε ὀσμᾶσθαι μήτε γεύεσθαι μήτε ἐν τῇ ψαύσει αἰσθάνεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ λεπτότερον...»

Ἄλλα στοὺς Κανόνες λέει ὅτι ὑπάρχουν δύο εἶδη γνώσης, ἡ μία μέσο τῶν αἰσθήσεων καὶ ἡ ἄλλη μέσο τῆς διάνοιας. Ἀπὸ αὐτές, ἐκείνη ποὺ ἀποκτᾶται μέσο τῆς διάνοιας τὴν ἀποκαλεῖ «γνήσια», ἀποδίδοντας τῆς ἀξιοπιστία γιὰ τὴν ἐκφορὰ σωστῆς κρίσης, ἐνῶ ἐκείνη ποὺ ἀποκτᾶται μέσο τῶν αἰσθήσεων τὴν ὀνομάζει «νόθα», μὴν ἀναγνωρίζοντας τῆς τὸ ἀλάθητο γιὰ τὴν διάγνωση τοῦ ἀληθινοῦ. Λέει κατὰ λέξιν: «Ἐπὶ τῶν δύο μορφῶν γνώσης, μία γνήσια καὶ μία νόθα. Στὴ νόθα ἀνήκουν ὅλα τὰ παρακάτω: ἡ ὄραση, ἡ ἀκοή, ἡ ὀσμὴ, ἡ γεύση, ἡ ἀφή. Ἡ ἄλλη μορφή γνώσης εἶναι ἡ γνήσια, ποὺ εἶναι ξεχωρητὴ ἀπὸ αὐτῆ.» Ἐπειτα, προκρίνοντας τὴν γνήσια γνώση ἀπὸ τῆς νόθα, συνεχίζει: «Ὅταν ἡ νόθα δὲν μπορεῖ πιά νὰ δεῖ κάτι μικρότερο, οὔτε νὰ ἀκούσει οὔτε νὰ μυρίσει οὔτε νὰ γευτεῖ οὔτε νὰ ψηλαφήσει, ἀλλὰ λεπτότερα...»³⁰²

587 Ἀριστοτέλης, Περὶ αἰσθήσεως 4, 442 a 29: Δημόκριτος δὲ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν φυσιολόγων ὅσοι λέγουσι περὶ αἰσθήσεως ἀτοπώτατόν τι ποιοῦσιν· πάντα γὰρ τὰ αἰσθητὰ ἀπτὰ ποιοῦσιν.

Ὁ Δημόκριτος καὶ οἱ περισσότεροι φυσικοὶ φιλόσοφοι ποὺ πραγματεύονται τὴν αἴσθηση πέφτουν σ' ἓνα μεγάλο ἀτόπημα· γιὰ τὴν παρουσιάσουν ὅλα τὰ αἰσθητὰ πράγματα ὡς ἀπτὰ.

588 Ἀέτιος IV, 8, 10: Λεύκιππος Δημόκριτος Ἐπίκουρος τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν νόησιν γίνεσθαι εἰδώλων ἐξωθεν προσιόντων· μηδενὶ γὰρ ἐπιβάλλειν μηδετέραν χωρὶς τοῦ προσπίπτοντος εἰδώλου.

Ὁ Λεύκιππος, ὁ Δημόκριτος καὶ ὁ Ἐπίκουρος λένε ὅτι ἡ αἴσθηση καὶ ἡ νόηση προκαλοῦνται ἀπὸ εἶδωλα ποὺ ἔρχονται ἀπὸ ἔξω· καμιά ἀπὸ τὶς δύο δὲν συμβαίνει χωρὶς τὴν πρόσκρουση ἑνὸς εἰδώλου στὸ ὄν ποὺ αἰσθάνεται ἢ σκέφτεται.

589 Θεόφραστος, Περὶ αἰσθήσεως 50 (DK 68 a 135): ὄρῶν μὲν οὖν ποιεῖ (ἐνν.: Δημόκριτος) τῇ ἐμφάσει ταύτην δὲ ἰδίως λέγει· τὴν γὰρ ἐμφασιν οὐκ εὐθὺς ἐν τῇ κόρῃ γίνεσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀέρα τὸν μεταξὺ τῆς ὄψεως καὶ τοῦ ὀρωμένου τυποῦσθαι συστελλόμενον ὑπὸ τοῦ ὀρωμένου καὶ τοῦ ὀρῶντος· ἅπαντος γὰρ αἰεὶ γίνεσθαι τινα ἀπορροήν. Ἐπειτα τοῦτον στερεὸν ὄντα καὶ ἀλλόχρων ἐμφαίνεσθαι τοῖς ὄμμασιν ἴγυροῖς†· καὶ τὸ μὲν πυκνὸν οὐ δέχεσθαι τὸ δὲ ὑγρὸν διέειναι...

Ὁ Δημόκριτος ἐξηγεῖ τὴν ὄραση μὲ τὸ ὀπτικὸ εἶδωλο, ποὺ τὸ περιγράφει μὲ ἓναν ἰδιόμορφο τρόπο· τὸ ὀπτικὸ εἶδωλο δὲν δημιουργεῖται ἄμεσα στὴν κόρη, παρὰ ὁ ἀέρας ἀνάμεσα στὸ μάτι καὶ τὸ ἀντικείμενο συστελλεται καὶ σφραγίζεται ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο καὶ αὐτὸν ποὺ τὸ βλέπει· γιὰ τὸ καθετὶ βγαίνει πάντα ἓνα εἶδος ἀπορροῆς. Ἐπειτα αὐτὸς ὁ ἀέρας, ποὺ εἶναι στερεὸς καὶ ἔχει διάφορα χρώματα, ἐμφανίζεται στὸ μάτι, ποὺ εἶναι ὑγρό(;)· τὸ μάτι δὲν ἐπιτρέπει στὸ πυκνὸ μέρος του νὰ μπεῖ, ἀλλὰ τὸ ὑγρὸ μέρος περνάει μέσα...

590 Ἀλέξανδρος, Περὶ αἰσθήσεως 56, 12: εἶδωλα γὰρ τινα ὁμοίμορφα ἀπὸ τῶν ὀρωμένων συνεχῶς ἀπορροέοντα καὶ ἐμπύπτοντα τῇ ὄψει τοῦ ὄρῶν ἡτιῶντο. τοιοῦτοι δὲ ἦσαν οἱ περὶ Λεύκιππον καὶ Δημόκριτον...

Ἀπέδιδαν τὴν ὄραση σὲ ὀρισμένα εἶδωλα, ὁμοίμορφα μὲ τὸ ἀντικείμενο, ποὺ ἀπορροέουν ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα καὶ προσκρούουν στὸ μάτι. Αὐτὴ τὴν ἀποψη εἶχε ἡ σχολὴ τοῦ Λεύκιππου καὶ τοῦ Δημόκριτου...

390 Πλάτων, *Μένων* 76 c (DK 31 a 92):

- Σ. Οὐκοῦν λέγετε ἀπορροάς τινας τῶν ὄντων κατὰ Ἐμπεδοκλέα;
- Μ. Σφόδρα γε.
- Σ. Καὶ πόρους εἰς οὓς καὶ δι' ὧν αἱ ἀπορροαὶ πορεύονται;
- Μ. Πάνυ γε.
- Σ. Καὶ τῶν ἀπορροῶν τὰς μὲν ἀρμόττειν ἐνίοις τῶν πόρων, τὰς δὲ ἐλάττους ἢ μείζους εἶναι;
- Μ. Ἔστι ταῦτα.
- Σ. Οὐκοῦν καὶ ὄψιν καλεῖς τι;
- Μ. Ἐγωγε.
- Σ. Ἐκ τούτων δὴ («σύνες ὃ τοι λέγω»), ἔφη Πίνδαρος· ἔστιν γὰρ χρῶσα ἀπορροή σχημάτων ὄψει σύμμετρος καὶ αἰσθητός.
- Μ. Ἀριστά μοι δοκεῖς, ὦ Σώκρατες, ταύτην τὴν ἀπόκρισιν εἰρηκέναι.
- Σ. Ἴσως γὰρ σοι κατὰ συνήθειαν εἴρηται· καὶ ἅμα, οἶμαι, ἐννοεῖς ὅτι ἔχεις ἂν ἐξ αὐτῆς εἰπεῖν καὶ φωνὴν ὃ ἔστι, καὶ ὁσμὴν καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν τοιούτων.
- Μ. Πάνυ μὲν οὖν.

ΩΚΡΑΤΗΣ: Συμφωνεῖς λοιπὸν μὲ τὸν Ἐμπεδοκλῆ ὅτι τὰ διάφορα πράγματα ἐκπέμπουν ὀρισμένες ἀπορροές;

ΙΕΝΩΝ: Βεβαίωτατα.

- Σ.: Καὶ ὅτι ἔχουν πόρους, ἀπὸ τοῦς ὁποίους περνοῦν αὐτὲς οἱ ἀπορροές;
- Μ.: Ναί.
- Σ.: Καὶ ὅτι μερικὲς ἀπὸ τῶν ἀπορροῶν ταιριάζουν ἀκριβῶς σὲ μερικοὺς πόρους, ἐνῶ ἄλλες εἶναι πρὸ μικρῆς ἢ πρὸ μεγάλης;
- Μ.: Ἔτσι εἶναι.
- Σ.: Καὶ ὑπάρχει κάτι πρὸς τὴν ὄραση;
- Μ.: Ὑπάρχει.
- Σ.: Ἐ! τότε, μὲ βάση ὅλα τοῦτα «νωῶσε καλὰ αὐτὸ πρὸς σοῦ λέω», ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Πίνδαρος: τὸ χρῶμα εἶναι μιὰ ἀπορροή τῶν σχημάτων, πρὸς εἶναι σύμμετρη μὲ τὴν ὄραση καὶ αἰσθητή.
- Μ.: Νομίζω, Σωκράτη, πὼς αὐτὴ σου ἡ ἀπόκριση εἶναι ἀριστη.
- Σ.: Ἴσως εἶναι ἐκείνη πρὸς ἔχεις συνηθίσει. Καὶ ταυτόχρονα, ὑποθέτω, καταλαβαίνεις καλὰ ὅτι θὰ σοῦ ἐπιτρέψει νὰ πεῖς καὶ τί εἶναι ἡ φωνὴ καὶ ἡ ὁσμὴ καὶ πολλὰ ἄλλα πράγματα.
- Μ.: Πράγματι.

391 Θεόφραστος, *Περὶ αἰσθήσεως* 7 (DK 31 a 86): Ἐμπεδοκλῆς δὲ περὶ ἀπασῶν (ἐνν.: αἰσθήσεων) ὁμοίως λέγει καὶ φησι τῶ ἐναρμόττειν εἰς τοὺς πόρους τοὺς ἐκάστης αἰσθάνεσθαι· διὸ καὶ οὐ δύνασθαι τὰ ἀλλήλων κρίνειν, ὅτι τῶν μὲν εὐρύτεροί πως, τῶν δὲ στενώτεροι τυγχάνουσιν οἱ πόροι πρὸς τὸ αἰσθητόν, ὡς τὰ μὲν οὐχ ἀπτόμενα διευτονεῖν τὰ δ' ὅλως εἰσελθεῖν οὐ δύνασθαι.

Ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἔχει τὴν ἴδια θεωρίαν γιὰ ὅλες τῆς αἰσθήσεως, ὑποστηρίζοντας ὅτι αἰσθανόμεσθε κάτι ὅταν αὐτὸ ταιριάζει στοὺς πόρους τῆς καθεμιᾶς αἰσθήσεως. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πρὸς ἡ μιὰ αἴσθησις δὲν μπορεῖ νὰ κρίνει τὰ ἀντικείμενα τῆς ἄλλης, γιὰ τὴν ἄλλων οἱ πόροι εἶναι φαρδύτεροι καὶ ἄλλων στενώτεροι ἀπὸ τὸ αἰσθητὸ ἀντικείμενο, καὶ ἔτσι μερικὰ πράγματα περνοῦν μέσα ἀπὸ τοὺς πόρους χωρὶς νὰ τοὺς ἀγγίξουν, ἐνῶ ἄλλα δὲν μποροῦν οὔτε καν νὰ μποῦν.

392 Θεόφραστος, *Περὶ αἰσθήσεως* 9 (DK 31 a 86): ὡσαύτως δὲ λέγει καὶ περὶ φρονήσεως καὶ ἀγνοίας. (10) τὸ μὲν γὰρ φρονεῖν εἶναι τοῖς ὁμοίοις, τὸ δ' ἀγνοεῖν τοῖς ἀνομοίοις, ὡς ἢ ταῦτόν ἢ παραπλήσιον ὃν τῇ αἰσθήσει τὴν φρόνησιν. διαριθμησάμενος γὰρ ὡς ἕκαστον ἐκάστῳ γνωρίζομεν, ἐπὶ τέλει προσέθηκεν ὡς (Ἀπόσπ. 107) ἐκ τούτων (γὰρ) πάντα πεπήγασιν ἀρμοσθέντα καὶ τούτοις φρονέουσι καὶ ἤδοντ' ἢ δ' ἀνιῶνται.

διὸ καὶ τῶ αἵματι μάλιστα φρονεῖν ἐν τούτῳ γὰρ μάλιστα κεκοῦσθαι [ἔστι] τὰ στοιχεῖα τῶν μερῶν.

Καὶ τὴν ἴδια θεωρίαν ἔχει γιὰ τὴν νόση καὶ τὴν ἄγνοια. Ἡ νόση ἀφορᾷ τὰ ὅμοια, ἐνῶ ἡ ἄγνοια τὰ ἀνόμοια, καὶ ἡ νόση εἶναι ταυτόσημη ἢ παραπλήσια μὲ τὴν αἴσθησις. Γιὰ τὴν ἀφοῦ ἀπαριθμήσει πῶς γνωρίζουμε τὸ καθεστὸς ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχό του, πρόσθεσε στὸ τέλος ὅτι

«ἀπὸ τούτων συνταίριαζαν καὶ σχηματίστηκαν τὰ πάντα καὶ χάρη σ' αὐτὰ σκέφτονται καὶ νιώθουν ἡδονὴ ἢ πόνο».

Γι' αὐτὸ καὶ σκέφτονται κυρίως μὲ τὸ αἷμα· διότι στὸ αἷμα τὰ στοιχεῖα εἶναι ἀναμειγμένα περισσότερο ἀπὸ ὅσο στὰ ἄλλα μέρη.

ΕΜΠΕΔΟΚΛΗΣ

395 Ἀπόσπ. 106, Ἀριστοτέλης, *Περὶ ψυχῆς* Γ 3, 427 a 21:
πρὸς παρεὸν γὰρ μηδὲν ἀέξεται ἀνθρώποιον.

Γιὰ τὴν φρόνησι τῶν ἀνθρώπων αὐξάνεται ὅσο δέχονται αὐτὸ πρὸς εἶναι παρόν.

ΑΝΑΞΑΓΟΡΑΣ

509 Ἀπόσπ. 21, Σέξτος, Πρὸς μαθηματικούς VII, 90: ὑπ' ἀφανρότητος αὐτῶν (ἐνν.: τῶν αἰσθήσεων) οὐ δυνατοί ἐσμεν κρίνειν τἀληθές.

Λόγω τῆς ἀδυναμίας τῶν αἰσθήσεών μας δὲν μπορούμε νὰ κρίνουμε τὴν ἀλήθεια.

510 Ἀπόσπ. 21 a, στὸ ἴδιο VII, 140: ὄψις γὰρ τῶν ἀδήλων τὰ φαινόμενα.

Τὰ φαινόμενα εἶναι ἡ ἐπίφαση τῶν ἀφανῶν.

511 Θεόφραστος, Περὶ αἰσθήσεως 27 κέ. (DK 59 a 92): Ἀναξαγόρας δὲ γίνεσθαι μὲν (ἐνν.: τὰ αἰσθητὰ) τοῖς ἐναντίοις· τὸ γὰρ ὅμοιον ἀπαθές ὑπὸ τοῦ ὁμοίου..., τὸ γὰρ ὁμοίως θερμὸν καὶ ψυχρὸν οὔτε θερμαίνειν οὔτε ψύχειν πλησιάζον οὐδὲ δὴ τὸ γλυκὺ καὶ τὸ ὀξὺ δι' αὐτῶν γνωρίζειν, ἀλλὰ τῷ μὲν θερμῷ τὸ ψυχρὸν, τῷ δ' ἄλμυρῷ τὸ πόσιμον, τῷ δ' ὀξεῖ τὸ γλυκὺ κατὰ τὴν ἔλλειψιν τὴν ἐκάστου· πάντα γὰρ ἐνυπάρχειν φησὶν ἐν ἡμῖν... ἅπασαν δ' αἴσθησιν μετὰ λύπης, ὅπερ ἂν δόξειεν ἀκόλουθον εἶναι τῇ ὑποθέσει· πᾶν γὰρ τὸ ἀνόμοιον ἀπτόμενον πόνον παρέχει. φανερόν δὲ τοῦτο τῷ τε τοῦ χρόνου πλήθει καὶ τῇ τῶν αἰσθητῶν ὑπερβολῇ.

Ὁ Ἀναξαγόρας ὑποστηρίζει ὅτι ἡ αἴσθησις ὀφείλεται στὰ ἀντίθετα, γιατί τὰ ὅμοια δὲν ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὰ ὅμοια... Ἐνα πράγμα πού εἶναι τὸ ἴδιο ζεστό ἢ κρύο ὅσο ἐμεῖς δὲν μᾶς ζεσταίνει οὔτε μᾶς κρυώνει ὅταν μᾶς πλησιάζει, οὔτε μπορούμε νὰ αἰσθανθοῦμε τὸ γλυκὺ καὶ τὸ ξινὸ ἀπὸ τὰ ὁμοιά τους, παρά γνωρίζουμε τὸ ψυχρὸ ἀπὸ τὸ θερμὸ, τὸ πόσιμο νερὸ ἀπὸ τὸ ἄλμυρὸ καὶ τὸ ξινὸ ἀπὸ τὸ γλυκὸ, ἀνάλογα μὲ τὸ πόσο μᾶς λείπει τὸ καθένα. Γιατί, ὅπως λέει, ὅλα ὑπάρχουν ἤδη μέσα μας... Κάθε αἴσθησις συνοδεύεται ἀπὸ πόνο, κάτι πού φαίνεται νὰ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ὑπόθεσις τοῦ Ἀναξαγόρα· γιατί καθεὶ τὸ ἀνόμοιο προκαλεῖ πόνο μὲ τὴν ἐπαφή του. Καὶ ὁ πόνος αὐτὸς γίνεται ἀντιληπτός ὅταν διαρκεῖ πολὺ ἢ ὅταν ἡ αἴσθησις εἶναι πολὺ ὀξεῖα.